

AIN KALLIS

ILM JA EESTI

„Ei seedrid, ei palmid ei kasva me maal...” kurdeti ühes vanas isamaalikus laulus. Igaüks meist teab, miks need eksootilised puud siinkandis ei kasva – kliima tõttu.

Kuigi pindalalt on Euroopas tervelt 19 riiki meist pisemad, juhtub laias ilmas päris sageli, et Eesti segatakse mõnes keeles ära Islandiga või arvatakse, et oleme üks tilluke maa Balkani poolsaarel. Kuuldes aga, et kuulume rohkem Skandinaavia kanti, tuntakse kaasa karmi kliima pärast. Ikka ja jälle esitatakse trafaretseid küsimusi: „Kas on õige, et talvel ulatub teil lumi katusteni ning linnatänavail hulguvad jääkarud (hundid, ilvesed vms)?” Ja kui vastata, et lisaks saabub sinne talv nii kiiresti, et sügisene vikerkaar jääb vahel taevasse kevadeni – lastel tore kelgutada – jääb küsija pigem uskuma, kui kahtleb öeldus.

Ilm ja tervis on teatavasti kõige tänuväärsemad vestlusteemad, kus igaüks tunneb end kompetentsena. Ilma ilmata ei saa vestlustes läbi ühelgi maal, eriti aga mereäärsetes riikides nagu Inglismaa. Sama kehtib ka Eesti kui mereriigi kohta. Milline on brittide saarte kliima, seda teab enamik maakera elanikest. Mille poolest paisatab aga silma meie maa? Anton Hansen Tammsaare kirjutas juba 1934. aastal: „Leidkem meie omapära, sest omapära on see, mis loeb”.

Loomulikult tahaksime kuuluda Põhjamaade hulka. Juba Anna Haava kirjutas luuletuse „Me oleme põhjamaa lapsed”, 1999. aastal pidas aga

Eesti tollane välisminister Toomas Hendrik Ilves Rootsis kõne „Eesti kui Põhjamaa”.

Põhjalas oleks tore olla põhiliselt selle kandi maine, mitte niivõrd kliima tõttu, sest ilmastik on ju Soomes ja Põhja-Rootsis meist mõnevõrra kehvem. Kuidas aga on lood sealse rahva iseloomuomadustega? Põhjamaa inimesed olla tõsised (naerdes saab ju suu külma), paksud (nagu hülged), töökad (peavad sooja saamiseks palju liigutama).

Ühes asjas oleme kindlalt põhjamaa: riigi lõunapoolseima punkti järgi on meist ees vaid Island ja Soome. Norra maismaa lõunapoolseim

SCANPIX

Jääkarusid talvel meie linnatänavail ei kohta, küll aga luuaga kojamehi

SCANPIX

Vihmauputus Viljandis Lossi ja Jakobsoni tänava ristmikul, 6. juuli 2014

punkt asub küll geograafilisel laiusel 58° 06', kuid nende Bouvet' saar asub Atlandi ookeani lõunaosas.

Mis on siis Eesti kliima eripära?

Esimene ja kõige olulisem tegur, mis määrab ära Eesti kliima, on suhteliselt suur geograafiline laius, jämedalt võttes 57,5–59,5° põhjalaiust. Läänemere piirkond asub maakeral nendel laiuskraadidel kindlasti kõige soodsamas kohas. Vahetult Atlandi ookeani ääres Norra rannikul on kliima väga mereline, niiske, tormine, sajune, jaheda suve ja lõrtsise talvega. Eestist ida poole jäävatel aladel, kus asuvad suuremad linnad Peterburi ja Perm, muutub kliima palju kontinentaalsemaks. Ebameeldivaks teevad sealse ilmastiku eelkõige külmad talved. Mis siis rääkida veel Siberist, Alaskast või Põhja-Kanadast...

Ka meil võivad esineda üpris karmid talveolud. Eesti külmarekord –43,5 °C pärineb 1940. aasta jaanuarist. Päevalehes kirjutatu järgi oli siis isegi „Hiiumaal korraks nii külm, et naakui jala maha pani, see maa külges kinnikülmand oli. Tahtsid keia, pidid jalgu maa külgest lahti kiskuma. Ja pole see naasama vaikselt lahti tulnd. Ikka samm ja pauk, samm ja pauk”.

Eestlased on suur suusarahvas. Isegi suvise ilma headust võrreldakse talviste spordivõimalustega. Eelmise, 2017. aasta jaheda ja vihmase suve kohta öeldi sageli, et see oli kolm kuud kehva suusailma. Rekordiliselt kuumad suved aastail 2010 ja 2011 olid vastavalt „kolm kuud väga santi suusailma”.

Viimase aja talvedel pole lumega midagi hoobelda. Kõige lumisemad

talved, kui maa oli valge oktoobrist aprilli lõpuni, jäävad 80 aasta kaugusele. Praegusel ajal saab vaid sedastada: ei ole midagi püsivamat kui Eesti ebapüsiv ilm. Vaid üks näide 2003. aasta jaanuarist. Vaevalt jõudis rahvas uuesti harjuda tõelise pakasega (absoluutne miinimum –36,7 kraadi oli tol talvel 11. jaanuaril meie külmapoolusel Jõgeval), kui ilmataat keeras soojakraanid valla. Ja just enne Otepää murdmaasuusatamise maailmakarika etappi.

„Näis uskumatu, et 0-kraadisest ilmast võib kujuneda 12 tunniga –34 kraadi ja siis jälle pühapäevaks 0 kraadi. Teie ennustus klappis igati,” kirjutati sünoptikuile tollal klubist Tartu Maraton.

Pärast erakordselt külma näärikuu algust hakkas sadama vihma. Õnneks tuli suusalumi uuesti maha ning õnnetus maha pidada kõik neli maratoni.

Üldse oli too 2003. aasta põnev. Märts näiteks oli väga päikeseline ja ebameeldiv ainult meremeestele, kes olid hädas erakordselt raskete jäätingimustega. Õnneks ei külmunud siis kogu Läänemeri kinni, jäälõhkujail ja -murdjail olid aga kruvid pidevalt tööd täis. Ilma kirusid ka lumesahamehed: märtsi lõpp ja aprilli algus üllatasid Põhja-Eestit vägeva lumemõluga.

Edasine kevad oli põuane, juuni külm, juuli palav. Augustis näitas Eesti end taas kliimalt suurriigina: üks maa äär (läänes) kõrbes põua käes, teine (idas) oli uppumas. 5. ja 6. augustil sadas Jõhvis 131 mm vihma. Riigi eri piirkondades oli sademete hulga erinevus viiekordne. (Aasta varem oli

seada erinevust veel raskem arvutada – Lõuna-Eestis ei sadanud löikuskuul tilkagi, Kuusikul tuli aga normikohane 88 mm täis...)

Et Eesti kliima on üleminekuline mereliselt mandrilisele, seda saame tunda ka temperatuurirežiimi kaudu. On raske uskuda, et Võru keskmised õhusoojuse näitajad on lähedasemad Moskvale kui meie oma Kuressaarele! Talvel võivad temperatuurikontrastid maa erinevates äärtes olla väga suured. Näiteks 2012. aasta 6. veebruari varahommikul möödeti Piusa jõe ääres Korelas „õhukülmaks” –33,3 °C, samal ajal Ristnas vaid –3,3 °C.

Kas ka teil on ilm hukas?

Tuttavad Šveitsist ja Saksamaalt kirjutasiid 2002. aasta juulis-augustis: vahetame oma ilmad ära! See oli täiesti arusaadav soov nii tollal kui ka 1997. ja 1999. aasta suvel, mil meil jätkus küllaga nii sooja kui päikest, mida oli Kambjas pea samapalju kui Gambias. Isegi vihmasel 1998. aastal said eestlased pruuni jume, see tuli aga roostest...

Lumi ja saanisõit kuuluvad jõulude juurde. Unistus valgetest pühadest jääbki paljudes maades ainult unistuseks, sest troopikas higistavad jõuluvaunad palmide all sageli 40-kraadises kuumuses. Meie maal pole lumeprobleem õnneks nii hull – enamiku jõulude aegu on maa ikka valget värvi olnud. Isegi sotsialismiaastail. Viimasel poolsajandil on Ida-Eestis neljast jõululaupäevast kolm olnud lumega, Tallinnas küll harvem. Võrdluseks: viimase saja aasta jooksul on Londonis 25. detsembril lund näha olnud vaid kümnel aastal, kontinendil muidugi sagedamini.

Ilm ei ole hukas. Seda kinnitab enamik pastoreid ja palju klimatolooge. On olnud palju vihmasemaid ja kuivemaid aegu nii meil kui ka mujal maailmas. Mõne kliimamuutuse stsenaariumi kohaselt läheb edaspidi Eestis soojemaks. Mine tea – varsti oleme vast Euroopa viie parema kliimaga riigi hulgas? Muide, ühel alal oleme küll oma ilmajaos esimeste seas – tornaadode-tuulisplaskade arvult pindalaühiku suhtes. Hea seegi. •

 Ain Kallis (1942) on meteoroloog, klimatoloog ja publitsist. Tema peamine uurimisvaldkond on Eesti kiirguskliima. Töötab peaspetsialistina Eesti keskkonnaagentuuris ja dotsendina Tallinna tehnikaukooli meresüsteemide instituudis.